

*Іващенко О.А., к.е.н., доцент кафедри менеджменту ЗЕД,
Національна академія статистики, обліку і аудиту,
Гвоздецький В.Д., доктор філософії, професор, перший проректор УДУФМТ*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РЕГІОНАЛІЗМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ВИКЛИКІВ

Розглянуто особливості процесу регіоналізації в контексті глобальних трансформаційних зрушень світової економіки на прикладі ЄС.

Рассматриваются особенности регионализации в контексте глобальных трансформационных процессов мировой экономики на примере ЕС.

The article depicts the priority directions of regionalization in the context of global tendency of transformation of world economy. European Union's integration experience is in focus of research.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть глобалізація проявлялась і досліджувалась як ключова тенденція світогосподарського розвитку, трансформуючись із виключно певної тенденції у всепоглинаючий процес, що включає в себе політичні, економічні, соціальні, науково-технологічні та інші складові. Взаємопов'язаний, взаємозалежний характер сучасного світу виступає сьогодні як протиріччя між об'єктивною необхідністю та суб'єктивною неготовністю різних держав та регіонів співробітничати один з одним через наявність цивілізаційних, етнічних та ідеологічних бар'єрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі вивчення феномену глобалізації та її складової, проте, водночас, і антиподу – регіоналізації, присвячено чисельні дослідження провідних вчених сучасності. Українські дослідники О. Білорус, Д. Лук'яненко, А. Поручник зорієнтовані на розгляд зазначених процесів крізь призму світової економічної динаміки (гіпотеза про дисфункціональність глобальної системи), концепції „Сталого розвитку (теза про неефективність і недорозвиненість традиційного людського суспільства)”, проблем глобальної екології (теорія глобальних рішень і компромісів), соціології та цивілізаційного поступу [1].

Стан дослідженості проблем, пов'язаних з процесами європейської регіоналізації, кореспондується з актуальними тенденціями розвитку європейського регіону, а тому потребує переосмислення й сучасної інтерпретації. Якщо аналізувати сучасні позиції вчених щодо проблем регіонального розвитку, то більшість з них вважають, що регіонів у класичному розумінні не існує. Зокрема, В. Семиноженко, посилаючись на доробок вітчизняних дослідників, пропонує розрізняти їх за такою класифікацією – культурний, економічний, адміністративний і соціальний [2]. Ми розділяємо точку зору І. Журби, який зазначає, що глобалізація в її сучасному виразі – це перехідний і поки що односторонній процес, в недостатній мірі інституційований та такий, що не завжди відповідає системі загальноприйнятих демократичних норм [3]. Окрім того, регіоналізація економіки була почасті загалом протидією держав руйнівним наслідкам глобалізації (рис. 1) [1].

Мета статті. Незважаючи на значний науковий доробок зі зазначеної проблематики, нашою метою є подальша деталізація визначення ролі прикордонного регіону в контексті міжрегіонального співробітництва. Ми наполягаємо на тому, що для формування регіону мало мати лише специфіку, необхідно її позиціювати, адже поява регіону пов'язана з ідейною та практичною самоідентифікацією певної територіальної спільноти.

Виклад основного матеріалу. Таким чином, новизна сучасного міжнародного регіоналізму обумовлена системними змінами у світовій економіці, що проявляються через: а) набуття пріоритетного значення ознак рівня глобалізованості економічного простору й інтегрованості економічних механізмів у міжнародну систему; б) видозміну взаємозв'язку між логікою ринку і політичною силою; в) формування нових умов для міжнародного регіоналізму, який ґрунтується на принципах взаємодоповнюючого і стимулюючого розвитку національних ринків [4].

Справді, процес зрощування національних економічних, соціальних, правових та інституціональних систем на території Західної Європи отримав потужний імпульс з об'єднання трьох інтеграційних співтовариств, чому, в свою чергу, передувало утворення в середині ХХ століття Європейського об'єднання вугілля і сталі. Отже, західноєвропейська інтеграція в своєму розвитку пройшла декілька етапів, що характеризуються як її поглибленням, так і збільшенням кількості учасників, задовольняючи реалізацію положень Римського договору, згідно з яким розвиток інтеграційних процесів мав би привести до послідовного утворення митного, економічного, а потім і політичного союзу країн ЄС [5].

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття європейський регіоналізм став, перш за все, політичним проектом, а вже потім – інструментом економічного співробітництва, що і виступає специфічною характеристикою всієї європейської інтеграції, проте перспектива реалізації останньої форми міжнародної регіональної інтеграції – політичного союзу – залишається, перш за все, проектом, імплементація якого в життя пов'язана з труднощами не лише економіко-політичного характеру, але і соціально-психологічного.

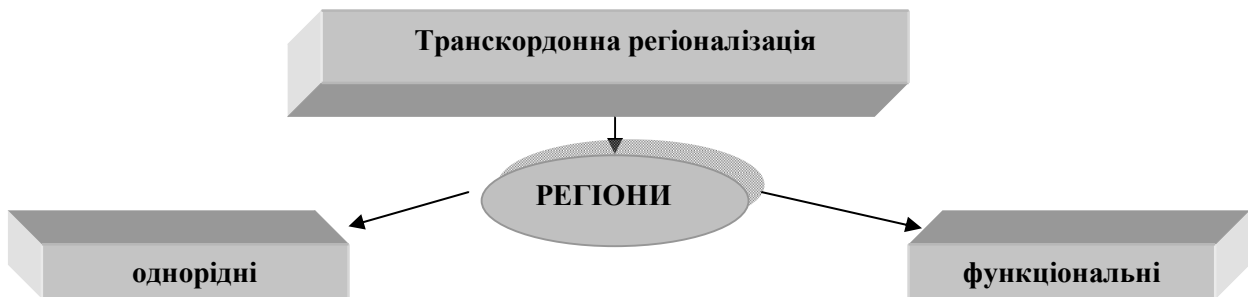
Європейський економічний регіоналізм явив собою об'єктивний процес реалізації державного, адміністративного і міжнародного потенціалу суб'єктів різних європейських дер-

жав, формування і розвитку економічних зв'язків і контактів між ними в рамках і межах юридичних повноважень. Саме такий регіоналізм підпадає під визначення всіх видів взаємодій з перетином державних кордонів між суб'єктами, що базуються в межах певної території.

Рис. 1 Співвідношення глобалізаційних та інтеграційних тенденцій [1]

Транскордонна регіоналізація як просторово-інтегрована форма політичного співробітництва, вирішення проблем якої пересікає національні та адміністративні кордони, намагаючись сформуванню всупереч цим кордонам усвідомлення взаємозв'язку, взаємозалежності та спільних інтересів [6], характеризується появою нових регіонів (рис.2).

- природні регіони;
- регіони зі спільною культурно-історичною ідентичністю”
- економічні регіони, об'єднані спільним типом промислового виробництва.

складові частини регіону не обов'язково мають певну схожість за тією чи іншою ознакою, проте характеризуються високим ступенем інтра-регіональної взаємодії та інтеграції.

Рис.2. Структура транскордонної регіоналізації

Основними факторами, що зумовлюють притяжіння регіональних суб'єктів, виступають:

- політичні вигоди від взаємного співробітництва;
- необхідність об'єднання для досягнення поставлених задач;
- ідентичність, що стає основою об'єднання за національною ознакою;
- загальна історія або її ключові моменти;
- географічний фактор, на основі якого відбувається об'єднання територіальних суб'єктів у регіон;
- економічне взаємодоповнення господарських та промислових одиниць, що діють у рамках певної території [7].

Налагодження оптимальних міжрегіональних зв'язків відбувається не лише на рівні керівництва країн регіону як інтерпретатора політичної волі суб'єктів міжнародного права – національних держав, але й на рівні субнаціональних учасників міжнародного життя – членів федерації, регіонів, міст і т.ін. Такий вид співробітництва характеризується поняттям „парадипломатії”, що отримало достатнє поширення у працях західних вчених. Так, як зазначають Т. Борота та А.-М. Кутан, під парадипломатією слід розуміти такий вид міжнародної діяльності, який характеризується діяльністю субнаціональних одиниць, таких, як провінції, землі, міста, або субрегіональними утвореннями з метою зміцнення та розвитку транскордонної конкурентоспроможності [8]. До того ж, регіональна парадипломатія, на відміну від внутрішньої політики країни, не намагається представляти широке коло інтересів чи бути всесторонньою, всеохоплюючою.

Трансрегионалізація, транснаціоналізація та інтернаціоналізація виступають послідовними складовими регіональної дипломатії, які відрізняються між собою глибиною та ефективністю спільних дій, спрямованих на підтримку мирного співіснування та економічного розвитку окремих регіонів. Таким чином, поетапно міжрегіональні зв'язки доповнюються співробітництвом між територіальними суб'єктами держави та транснаціональними інститутами (неурядовими організаціями, ТНК), проте, через обмеженість можливостей національних держав та міжнародних організацій вирішувати глобальні питання, трансформуються у зв'язки між субнаціональними одиницями, під які підпадають транскордонні об'єднання, вільні економічні зони, єврорегіони, міжрегіональні об'єднання, та державно-управлінськими інстанціями (рис.3) [4].

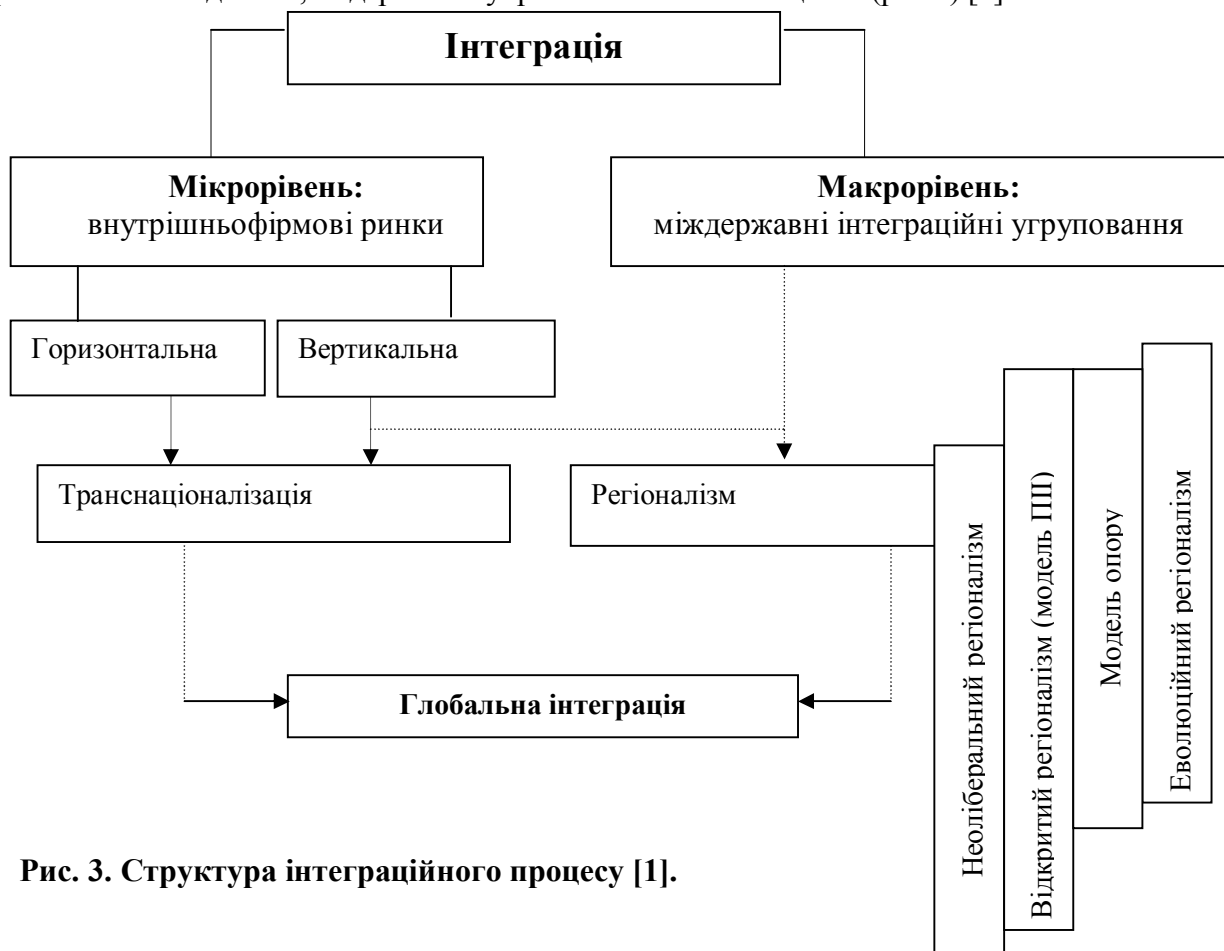

Рис. 3. Структура інтеграційного процесу [1].

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває питання формування ефективної прикордонної політики, спрямованої на забезпечення суверенітету, недоторканості та цілісності території, реалізацію та захист національних інтересів та безпеки держави в його прикордонному просторі.

Прикордонні території мають специфічні фундаментальні риси в інтеграційному процесі – бар'єрність та контактність, завдяки яким вони забезпечують їх взаємну адаптацію. Під впливом інтеграційних процесів бар'єрні функції кордонів переносяться на зовнішні кордони інтеграційних утворень, внутрішні кордони в межах ЄС стають прозорими, що дає можливість вільного спілкування як прикордонних, так і загальнодержавних спільнот [9, С. 23].

У відносинах між країнами ЄС встановлюється правило „чотирьох свобод”, уніфікується нормативно-правова база господарської діяльності, а вищою формою прикордонної регіональної політики виступає єврорегіон – міждержавна транскордонна регіональна асоціація, яка охоплює прикордонні області і розвивається за погодженими планами і проектами. Реалізація ідеї транскордонного регіоналізму продиктована прагненням досягти ряду цілей – від можливості виходу

на нові ринки з акцентом на створенні сприятливих умов для підприємств, які адаптуються до єдиного ринку і високої конкуренції, до забезпечення політичної стабільності.

Окрім того, попри високу економічну ефективність регіональної взаємодії та великий інструментарій вирішення економічних проблем та протиріч, євро регіон, всупереч закладеним ідеям та головним цілям його функціонування як стимулятора політичного співробітництва, залишається безпорадним при реалізації регіонального розвитку в цілому. Це, в свою чергу, актуалізує проблему подальшого удосконалення транскордонного регіоналізму у бік комплексності та більшої просторовості з максимізацією його впливу на національну державу.

Фундаментальна проблема досліджень регіональної інтеграції з наступними спробами формулювання узагальнюючих теорій полягає у тому, що не існує жодних загальнотеоретичних висновків щодо точного співвідношення витрат і вигод інтеграції, яка залежить від конкретних обставин.

Вигоди від створення регіональних торговельних союзів збільшуватимуться відповідно до більш значного зниження тарифів у взаємній торгівлі, глибшого розходження в забезпеченості виробничими ресурсами і в інших факторах, які створюють порівняльні переваги та зменшення перешкод на шляху розвитку внутрішньорегіональної торгівлі відносно бар'єрів, які обмежують торгівлю із третіми країнами. Втрата ефективності, пов'язана зі зміною напрямків торгівлі, буде більшою відповідно до збільшення створених інтеграцією розходжень між тарифами у взаємній торгівлі і торгівлі із третіми країнами.

Саме тому при виборі інтеграційної стратегії слід враховувати:

- по-перше, геополітичну різноспрямованість взаємодії окремих країн, коли формуються нові субрегіональні блоки, певною мірою альтернативні традиційним відносинам;
- по-друге, політичну та економічну нестабільність у більшості країн, що практично унеможливує достатньо широке і повне узгодження взаємних інтересів, укладення сталих багатосторонніх договорів;
- по-третє, різноманітність моделей економічного і суспільно-політичного розвитку країн, що суттєво ускладнює узгодження позицій;
- по-четверте, принципові відмінності в підходах сторін до змісту і темпів самої інтеграції, особливо стосовно наднаціональних органів регулювання.

Слід врахувати і глобальну тенденцію переходу до поліцентричного світового співтовариства, де основою взаємодії держав та їхніх економік має стати регіональна інтеграція. Внаслідок глобалізації такі підсистеми міжнародної економіки, як великі відносно закриті економіки, втрачають більшість своїх позитивних ознак, що прямо впливають з більш низької чутливості до змін глобальної кон'юнктури, вищого рівня диференціації виробництва і споживання та менш вираженої потреби реагувати на коливання валютних курсів. Іншими словами, такі ознаки можна сформулювати на рівні групи країн, які їх набувають у процесі регіональної інтеграції, перетворюючись на велику відносно закриту економіку на якісно новому рівні. Такий рівень повинен передбачати, що інтегрований економічний простір стає спроможним протистояти викликам глобалізації, забезпечуючи акомодацию шоків за рахунок внутрішньої трансформації своїх власних складових елементів [10, С.284].

Втім, реакція окремих європейських країн на глобальну фінансову кризу викликала сумнів у спроможності ЄС запропонувати дієвий механізм подолання криз та усунути ризики фінансової фрагментації Єврозони. У період стабільного економічного зростання це не є проблемою, проте за умов кризових ситуацій забезпечення рівноваги фінансових ринків у довгостроковій перспективі має стати першочерговим завданням Євросоюзу.

Стосовно більш широкого контексту, світовий економічний простір вже не поділений чіткими географічними кордонами, а одна й та ж сама країна може виступати активним гравцем не в одному регіональному угрупованні. Мінливість економічного середовища залежить від загальної політичної ситуації у світі, політико-правової стабільності кожної із країн-учасників глобального ринку, психологічного чинника, що формується під впливом ринкових акторів, причетних до руху гарячих грошей, вартості робочої сили, сприятливих географічних умов для виробництва того чи іншого товару, що має інноваційні риси, платоспроможного попиту та багатьох інших факторів.

Водночас, попри поширену думку про те, що саме інтеграція в Європейський Союз здатна вирішити в Україні весь комплекс проблем як економічного, соціального, так і політичного характеру, слід зважати й на специфіку та тенденції розвитку різних регіонів світу, що допоможе зорієнтуватись при виборі торговельних партнерів, оцінити переваги та ризики співробітництва з тими чи іншими країнами. Більше того, є всі підстави вести мову про те, що шанси розвитку регіональної інтеграції, в першу чергу, залежать від об'єктивних можливостей тіснішої співпраці, а також від переконаності держав в особі урядів, парламентів та самого суспільства в її доцільності та необхідності.

Окрім того, економічна інтеграція України в ЄС необхідна, проте не достатня умова найефективнішого соціально-економічного розвитку країни. Відкриття ринків і зближення умов розміщення факторів виробництва має бути обов'язково доповнене здатністю національних виробників до адаптації до нових умов економічної діяльності, враховуючи можливі ризики вступу. В іншому випадку не конкуренція, а переважно перерозподільчі механізми в

рамках ЄС будуть впливати на рівень соціально-економічного розвитку країни, чого ЄС вже зараз та й і в довгостроковій перспективі собі дозволити не може.

Висновки. Отож, спрямовуючи свої погляди в Європу, слід враховувати, що інтеграція країни у світову економіку – це послідовне вирішення завдань, що забезпечують в першу чергу загальнонаціональні інтереси країни в цілому. В свою чергу, ця проблема не може вирішуватися без врахування зовнішньополітичних інтересів та внутрішньо економічних орієнтирів. І лише після того, як будуть досить виразно визначені основні елементи національної зовнішньої та внутрішньої економічної політики, можна буде визначити масштаби інтеграції у світове господарство.

Література

1. Білорус О. Тенденції та суперечності економічного глобалізму / О. Білорус, Д. Лук'яненко, А. Поручник // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecolib.com.ua/article.php?book=20&article=2295>.
2. Семиноженко В.П. Новый регионализм / В.П. Семиноженко, Б.М. Данилишин – К. : Наукова думка, 2005. – 158 с. – укр.
3. Журба І.Є. Транскордонне співробітництво країн Центральної та Східної Європи в умовах розширеного ЄС / Монографія // І.Є. Журба. – Хмельницький: ХНУ, 2008. – 311 с.
4. Гладій І. Новий регіоналізм і неолібералізм конкретних ринків / І. Гладій // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ: Сб. науч. тр. – Таганрог–Донецк: ДонНУ, 2009. – С. 99–104.
5. Beckfield J. Regionalization and convergence in the European Union / J. Beckfield // [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.wcfia.harvard.edu.pdf>.
6. Зелінська О. Планування просторового розвитку прикордонних територій як один з напрямів європейського транскордонного співробітництва / О. Зелінська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekonomist/2010_2/47_51.pdf.
7. Резнікова Н. Індикатори регіональної інтеграції / Н. Резнікова // Євроатлантика. – 2009. – №2. – С.45–51.
8. Borota T., Kutan A.-M. Regional integration and economic growth: the case of the European Union / T. Borota, A.-M. Kutan // [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.jitd.com.tr/dtmadmin/upload/ead/konjokturizlemedb/jitd/.pdf>.
9. Долішній М. Глобалізація та її регіональні виміри / М. Долішній, У. Садова, Л. Семів // Регіональна економіка. – 2010. – № 3. – С. 7–24.
10. Терехов С. М. Регіоналізація та глобалізація економічних світогосподарських відносин / С. М. Терехов // Вісник Львівської комерційної академії. – 2011. – Вип. 34. – С. 283–285.